

[illegible]

15-ի թվով հասնի 30,000: Հիմնա-
գործը և թիմանոմադիրների թիվը հետե-
ւակ զորքերի հետ համեմատելով, բաւական
կարելի է բաց նրանց դերերը, պատերազմա-
կան պայքարները և ձիւները շատ քան էն:
Զինուորները դեռ երկար ժամանակ պիտի
է ծանօթանան պատերազմական գործի հետ
որ կարողանան ծաղկելով թիւումը գործել,
և յուսմանային յայտնել շատով կը կարո-
ղանան զորեղ, գործունեայ և նոր զորքեր
հանդէս բերել, որոնք ծաղկելով թիւումը կը
կարողանան բարձրադասարանի բրա, ցան-
կանում են շուտ պատերազմել թիւումը
հետ և հաւատարիմ են իրանց ազգային
գործին Այսօր, սեպտեմբերի 2-ին, յունաց
կոպուտի երկնային վերադարձան իրանց
արտասահմանեան ծանապարհորդութիւնը,
Թագաւորը և թագուհին երկու շարքով
յետոյ կը վերադառնան Յոյս ժողովուրդը
համարեալ թիւումը պատուով և իր թագա-
ւորի վերադարձին: Թագաւորի հեղինակու-
թիւնը չափազանց կը մեծանայ, և թէ՛ Ներս-
իսն թողի կը տայ Յունաստանին իր գոր-
ծերը՝ ցանկացածի համեմատ կարելի բերել:
Ազգայնական թիւումը պատրաստ է ամեն տեսակ
անհարկութիւններ կրել և զոհաբերութիւն
գնել, միայն թէ անոնց լաւ հետևանքների
հասնելու ստիպված չը լինի զինավաճի լի-
նը:

«ГОЛОСЪ» І.ՐԱԳԻՐԻ ԹՂԹԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Երբոր միջ «Голосъ» լրագրին գրում են
հետեւեալը սեպտեմբերի 17-ին:
Իլիճն այն 82 հայ գիւղերից մէկն է,
որոնք կիսադաշտային են կայուն: Երբոր մի
հարաւադրեալ երեւան կողմի, Սփրաւո գետի
ընթացքի ուղղութիւնում:
Այդ գիւղը նշանաւոր է ծծաբային և
երկաթէ հանքային ջրերով: Բնակիչները
հաւատացում են, որ Իլիճն ջրերը չա-
փազանց ապրում են ազգայնականութեան
բազմախառն վրա: Այդ է պատճառը, որ
ամառ ժամանակ Իլիճն լցվում է այդ ջրե-
րի մէջ լողացողներով: Այդտեղ հաւաքվում
է զինաւորական ամուրի կանայք և երի-
տասարդներ, որոնք առաջնորդներ են ժողո-
ւրդական պարերին ամառը գիւղերում:
Իլիճնի մէջ են պատահեցի Երբոր մի
յայտնի հարուստ Բատուրմանեան եղբայր-
ներին, որոնք ահագին կալուածներ և մի
գործարան ունեն, որի մէջ չորացրած մի
է պատրաստվում Անատոլիոյ զորքերի համար:
Այդ միւր բաժանվում է թիւից գինուօշն-
րին, որոնք նրան երկար ժամանակ առանց
փախալու պահում են: Բատուրմանեան
երբայիցները ինչ շատ լաւ ընդունեցին և
բաւական տեղեկութիւններ տուին ինչ
հետաքրքրող հարցերի մասին:
Հայաստանի մէջ գիւռ և շարունակող և
շատ զոհեր տանող սովի պատճառը, գործին
ծանօթ Բատուրմանեանների կարծեթով ի
միջի այլոց այն էր, որ անցեալ պատերազմի
ժամանակ Հայաստանի ազգայնական թիւումը
ստիպված էր կերակրել ոչ թէ միայն թիւի-
բաց, այլ և ուսաց զորքերին: Այդ պատ-
ճառով պատվեցին բնակիչների հացի պա-
հեստները, որոնք սովորաբար պահվում էին
մի քանի տարի ետ հունձը թիւից առեալ,
պահած ցորեն չը կար և ազգայնական
թիւումը յանկարծակի սովի ենթարկվեալ:
Արեւի տեղերից հաց բերելը շատ դժուար
էր, որովհետեւ թէպէտ Հայաստանի մէջ մի
ժամանակ լաւ ծանապարհներ կային, բայց
նրանք փախցան և քանդվեցան թիւիբաց
տիրապետութեան ժամանակ:

Երբոր մի վերջերս թիւով 330,000 բնա-
կիչները, որոնցից 220,000 հայեր են, զբաղ-
վում են երկրագործութեամբ, առեւտրով և

արհեստներով: Երկրագործութեան մէջ հայե-
րը այնպիսի նշանաւոր դեր են խաղում, որ
երբ երկու տարի առաջ նրանց ուսաց
զորքերի հետ մտադիր էին զայլմէջ, ճգնա-
կիւն առաջ յայտնեց հետեւեալը. միթէ ևս
հաւատացած լինէի, որ ինչ յանձնված
զորքերը գոնե 40 օր կը կարողանան ա-
պրել առանց հայ գիւղացիների ևս ուրա-
խութեամբ կոչելի նրանց գաղթելուն: Սոս-
կիւնային հետ Միւսկուս ցան այն է, որ
մեր զորքերը բաւական ամիս ունիլ չը
տանալով և հայ գիւղացիների հաշուով չը
սպառելով, երկու օրվայ մէջ կը կորստին տ-
վից, եթէ այդ անպիսիան թիւիբերի հոգա-
ւորութեան տակ մնան:

Այս հանդիպումը սովորել Բըմալի-վա-
շային քաղաքական շահերը օրական պետքերի
շահերին զոհել և ազդեցութիւն ունեցող
հայերին զանազան շահանքներ խոստանալ:
միայն թէ նրանք համոզելին հայ գիւղացի-
ներն և արեւելիկ նրանց գաղթականութիւնը
Ռոյսիցեան Ռուսաստանի երեւանում արած
փորձերից երեւաց, որ եթէ Ռուսաստանը
փախուցի մէջ պատերազմ ունենայ, հայ
ազգայնականութիւնը կարող է ամենայն սպի-
ւեակով հաւատարիմ դաշնակց լինել, այդ պատ-
ճառով առանձին է անհրաժեշտ համարելին,
որ հայերը իրանց տեղը միայն Ռուսների
խորհուրդը ընդունվեցաւ, թէպէտ ուսանելի
հետեւեալը յետոյ եղբուր միջ, հայերը վա-
րկանում էին թիւիբաց արհեստները վրեժ-
խելով թիւից Ռուսիկայի գեղակոյններին լաւ
ընդունելու համար: Բայց Կովկասի փոխա-
քայի նախագահութեան շնորհիւ թիւի-
բերը ոչինչ չը կարողացան անել, որովհետեւ
Երբոր մի մէջ մնացած ուսու հաւատար-
մատարին հրաւիրած էր հսկել հայերի ա-
պահովութեան վրա:

Իրեթէ իւրաքանչիւր հայ գիւղի մէջ
բարեկարգ կեդրոցի և ուսումնարան կայ, որ-
անկ ապալ և աղքի միայն են սովորում:
Զարմանալի է, որ դասերի վերջնական
ընտրելու տեղի երեւանեան զորք կար-
գով չընդուն են և այդ ժամանակ ուսուցիչը
իր լայն քանոնը տակով խօսում է մի ուրիշ
տախտակի: Այդ ժամանակ աղվերքը առած
են դնում, իսկ տղաները ետեւ են այդպիսի
բաւական ծիծաղելի մի քայլաւոր տեսայ,
որի ժամանակ փոքրիկ ամառները հե-
լուսեհիներն տեղ ունեն և իրանց ետից
իրանցից երկու անգամ մեծ կապիւրների
էին քաշ առաջին նոյն իսկ Երբոր մի մէջ
ուսումնարանները զիչ լին, որոնցից մէկը
ուղացող միջնակարգ, իսկ միւրը սովորեցի:
Երբոր մի Օրենական եպիսկոպոսի առաջա-
րկութեան համեմատ հայերը բաւական նը-
շանաւոր գումար նշանակեցին կանոնից ար-
հեստներ և ուսումնարան բնակող համար:
Հայերը մտադիր են նոյնպէս մի տպարան
հիմնել և մի ամենօրեայ լրագիր հրատա-
րակել, սպասում էին միայն, որ անցիկ սովը
և երկրի մէջ օրինաւոր կարգից հաս-
տատվուն:

Վանի կողմից շարժւած անհանգստաց-
նող լուրեր են տարածվում:

ՆԱԽԱԿ ԹԻՄԻՐԻՍԻՑ

4. Պոլս, 15 սեպտ. 80

Օգոստոս 50-ի նամակաւ հարգեցած էիք: Թէ
տեղիկները իրանց երկրորդ ծանուցարանը Հա-
յաստանի համար կրթանաւոր վարակեալ կա-
մակարգութեան և պէս կազմակերպութեան մը ա-
ռաւարդներին հասնական էր թուի: Այս շա-
րաքեան թիւիներն այս լուրը կը հաստա-
տեն. բայց միւս կողմ թիւից օրացիւններն,
որը պաշտօնական կերպարանք մը ունին, կը յա-
տարարեն թէ կառավարութիւնը ամբողջ Անատո-
լիոյ համար ի գործ պիտի դնէ Պէլլըր բաշար:

պատրաստած բարեկարգութեանց ծրագիրն, որ
շատ արեւմտիկ եղած է սուլթանին: Թիւրք լրա-
գրաց նախկին կառավարութիւնը երբեք պիտի
չուրէ: Հայաստանի համար առանձին բարեկարգու-
թիւններ ընել ինչպէս կը պահանջէ Ներսայ: Միւս
կողմէ լուր տարածվեցան, թէ Կաստիլի միջ տեղե-
կանց յոր ծանուցարար մը իրեկտի կը խոսէր
Հայաստանի կազմակերպութեան խնդիրը փութել
կարգադրել: Այս լուրը բոլորովին կը զարացնէ
թիւիներն և Ստամբուլի ֆրանքո-փիլիք թիւի-
բերին կատարել յորաւանդ մը կը յարձակի պատ-
րարելի վրա: Ներկայացնելով զնա իւր կարգ-
ծիք ազգայն ժողովուրդ մը, որ ի կորուստ կը տանի
հայերը, ուղիով անձաւոր Հայաստանը թիւից
տեղեկութիւն: Թիւրք թիւիներուն հայոց վրայ բոսած
յարձակմանց մասին շատ խոսած ենք, այժմ նոր
միջոց մը կը գործածեն հայոց դէմ գրեւոր առիթ
ունենալու համար: Հագեթ բաշարի նամակներ կը
հրատարակ, իւր թէ հայերու կողմ իրեն կազդու-
ն և թիւից դէմ խոստ լիզուով գլխած, վերջը այդ
նամակներն նկիւն ընելով, կը սկսի Հագեթ թիւի-
բեր ժողովուրդը զրգուլ մեղ դէմ: Առաջին նամակը,
որ բաւական արժեք պատճառեց և տեղեկաւ ֆը-
րանսներն թիւիներն ալ ինքնամեղեցին, Կաստիլի
Պաղատարի ստորագրութիւն կը կրէր, Վիեննա
նայն գրուած նամակագիրն կրտէ իր երկրորդ նա-
մակի Տիգրանի պիտի դնէ: Եթէ Տիգրան այդպիսի
պարտն էր կայ անդէս իր ներկայութիւնը չը
ծածկէր: Ուրախող յայտնի կը լինի թէ որչափ
կարտն է երթոպանն լիզուով հայ օրգանն մը
հրատարակութիւն: Այդպիսի հրատարակութիւն
մը Կ. Պոլս լաւ չըլար, վառն դի հմար չէ գրել
ինչպէս որ պիտի է, իսկ եթէ Տիգրան լինի, ապէկ
կըլար: Տաճիկներն կը հրատարակեն Osmali և
կը փոխանակեն մեծ քանակութեամբ Ներսայի
թիւիներու հետ, և գուշ բաւական գաղափարներ
չիտիւն: Տիգրան հրատարակեալ հայ օրգանն
կը կրտէ երթոպանն գաղափարներն ի նպատակ մեղ
մշակել: Այդպիսի պատշաճանութիւն մ'է ամենա-
աղ ձեռնարկի յաջողութեան օգնել և կը փախա-
ղանք որ ՎՊաշար նախաձեռն լինի:

Հոս Ներսայի լուրերու սով կը տրիւ. երկու օր
է կառավարութիւնը խոստ հրամանագիր մը
իրեկեց տեղեկան հայ, իսկ, ֆրանսներն թիւի-
բերուն, որ շատ զգուշ չարմին, եթէ ոչ պիտի չըլլին:
Հնազանդ ստագուրներն կը գտնէ այն լուրը թէ
Նախկին ցոյցը Տուլիսիով պիտի չը վերջանայ,
և արդէ հայկական խնդիրն թիւիբերից համար դիւա-
նադրական նոր գծաւորութեանց աղբիւր մը կը
նկատուի: Հոս ապաքին խնդիրը տակիւ մեծ գոշու-
նալութիւն կը տրիւ, հայոց մէջ Անդրկոյ վարեա-
րութեամբ: Սակի Նախարար լինելը Անդրկոյ մէջ
անուշաւ մեծ զայրուք պատճառած է, և համարում
կայ թէ թիւիբերից անհետաւոր քաղաքակ մեղութիւ-
նը մեծապէս պիտի օգնէ մեր գաղտին: Կոչն և
Սալիկ անհաշտ թիւիներն են, և բաւական տար-
բերակն է որ այսօրեւ մեծ ձգնաժամներու Անդրկոյ
ներկայացուցիչ և Սեմ-Պաղատար իրարու հետ չը
տեսնուին: Կոչն Սալիկի գնաց շնորհաւորութեան,
բայց այնպէս մը յարմարացուած է, որ Սալիկ հոս
չը լինի, և իւր այցելատուր ձգած է:

Պատրիարք սրբազանն ալ վերջապէս այցելութիւն
տուաւ Սալիկ, կեսեմ թէ շատ քաղաքավարական
կերպով տեսակցեցին միմեանց հետ, մի քանի ան-
գամ պատրիարքը մեկնի ուղիւ է, Սալիկ ինչ է
տուրի, արտաքին ցոյցն ուրիշ կերպ չը կրտար լի-
նել, բայց երկու գլուխները գաղափարներն ան-
հաշտ լինելից գաղտնի էր չէ: Բայց հայկական
մեծ խնդրի իսկ մը երկրորդական խնդիրներ հա-
յոս և Կրտէ թիւիներին վրա կը պահեն: Ա-
սոյ մէջ գիւտարուց և հնազանդողի հացի խնդիրը:
Ի վաղուց անոր կառավարութիւնը կը ժողովար-
արի ձիւ քրիստոնէից հնազանդողներու հացն ու
միւր: Այժմ տեղեկութեան գանձը բարեկարգելու
պատրաստած կառավարութիւնը կը զարգնեցնէ
հայ տու. անոր մեծ զայրուք: Ժողովուրդը կը
պատրաստուի շահեմատելութեամբ հոգալ այդ հարցը,
որ տարին 12000 ոսկիէն աւելի կը լինի. բայց
լաւագոյն կը լինի եթէ բուն պահանջները Կոչն
իր մի կրտարեն: Գրիտոնեայք ամենամեծ
տուրքերն կը վճարեն, իսկ կառավարութեան հոգը
նկրն միայն Տաճիկաց կը տրուին:

Կրտէ խոստ ծանուցարաններուն պատրիարք-
արք պատրաստելու գրեց: Ամեն մէկ կէտին ար-
ժանաւոր կերպով կը պատասխանէ: Պատրիարքա-
նիւր կրտէ թէ հայոց պատրիարքարանը Բիւրլիի վե-
հաճողին շատ աւալ բարեկարգութիւններ պահան-
ջած է, թէ կառավարութիւնն ինչն իսկ ստորագրած
գաղափարներովն այդ բարեկարգութեանց անհա-
մեղ պիտի զբաղած է. թէ բանակցութիւնը
ընտանաց հետ ի վաղուց անոր տեղի կունենան:

հետեւաբար նոր բան մը չէ, որ այդից լինի, իսկ
Հայաստան բաւելն զայով կառավարութեան պատ-
րաստած ախարացաց տախտակներուն վրայ
պատրաստելու գրուած է: Կը կարծենք թէ այս
խնդիրն այս պատրաստանագրով կը վերջանայ: Ար-
գիւն նոր խնդիրներու գրեմը կը թաղան: Թիւրք
հաղաբարար կը մեկնի զիւ առեմ, ի Նեապոլ:
Հնապաւոր նոր ընդարձակ տեղեկագիր մը կը պատ-
րաստէ հայոց խնդրոյն նկատմամբ և թէ ինչ ման-
րամանութիւնը պիտի են Հայաստանի բարեկար-
գութեանց մէջ, Թիւրքերի տեղեկագիրն չիւ կը
բաւական հասնորէն ապագայ գործոց: Թիւրքեր
կը յայտարարէ թէ Հայաստանի մէջ հայ և թիւի-
բերից գիւղացիներն միջև զգայի տարբերութիւն
չը տեսներ, միմեանին նոյն է բարոյական թէ նիւթա-
պէս, սակայն քաղաքներու մէջ թիւ շատ տարբե-
րութիւն կայ, բայց անպիսի հայոցն է, որոյ դուր
կարտար պատճառն այս է որ Կ. Պոլս կեդրոն մ'է:
նոր ցոյցեան հայերն զբաղար կերպով կախառն
ամեն հայոց վրայ ազդեցութիւն. ընելով, Հայաս-
տանի զարգացմանը նպատակ:

Այդ օր ի մտայ կը տանեմը գործերն, Թիւրք-
երի կազմութեան ծնադարձեանց հետեւ փոք-
րաբն: Վերջի ժամանակներու Կ. Պոլսը շարուն մեծ
աշխատանքներ յանձն տուին, և Հայաստանից
հայոց հաւատք մը նը շնչեղին ապագայի համար,
և այդ հաւատքն այդ բուն է: Վարդէն է սուրի-
նայնցայն այդ ներքին խնդրով դրողի և մանա-
ւարապէս խոսել Միւսկուս ընկերութեանց մայրն,
որ մեծ դեր կը կատարէ և պիտի կարտարեն
Հայաստանի գործը մէջ: Արեւն առեմ գրած մէջ
Միւսկուսին կազմակերպութեան վրա: Այսօր կայ
կերպարանայն մայրն մը, որ է ձեռնի անի Հա-
յաստանի և Կիլիկիոյ կրթութիւնը: Այդ կարտար
վարութիւնը յանձնած և խոսել, լուրը և խնդր
անձանց մտնոյն. Թէ Կ. Պոլս և թէ ի Հայաստան ու
տար կեդրոնը բաւական պատրաստութիւններ
կը տեսնուին միմեանց նպատակն այդ ընկերու-
թեանց: Ազգային մեծ պարտականութիւն մ'է
խոսելու այդ ընկերութեան ընդդէմ, ան իւր լուրը,
միւս մը իւր բաժանի և ամենին իրենց լուրը դո-
րաթիւնը ներքին այդ ընկերութեանց: Վարդ-
տանը և միայն իրենց առանձնացալ միմեանի
մէջ բաւական փոխազդեցութիւն կը լինի և արդա-
բացոյցին այդ փոխազդեցութիւնը: Եթէ այժմ ապր
զբաւմը չը լինի ինչպէս որ պիտի է այս ընկե-
րութեան, մեծ անգամ մը գործած պիտի լինի, կը
պատրաստ և միայն Հայաստանի հայք ինչպէս միմե-
ն ցոյց նոյն և պատշաճեան իրենց բարոյական և նիւ-
թական օժանդակութիւններն տուելուն: Միւսկուս
ընկերութեան վրա մասին եղանակ աղբիւր կը խո-
սի անուշաւ մեծ նորադաշնակեան նորալիւ է կէմ-
նը, Արաքսանեան նախագահը: Արեւն առեմ ա-
ռիկ ունեցած ենք ծանօթացնել այդ երկուստար-
քը մեր Պատրաստանի երեւոյց: Նորադաշնակե-
նէնքի թէպէտ և կառավարութեան մեծ պաշ-
տարան մէջ, սակայն իւր ունեցած հայրենական
սովին ոգին որ քաշ ծանօթ է իւր ամենեւ, Ներս-
այս ստացած իւր խնամալու դատարարակութիւնը,
և ընկերական վիճակը ցոյց կուտային որ կարի
իսկ օգտակար պիտի լինի իրենց: Արաքսանե-
անը զինքն իրենց գլուխ բոլին և պիտի է խոս-
տախտակն, որ շատ և շատ օգտակար: Կոչն աղ-
գային վրայ վրայեց նորա արտեմներն պահաւատ
է և ամենախափուկ պատճառ մը յանձնած էր
նմա, այն է Պատրիարքարանի երկուստեան վիճակն
բարեկարգել: Նորադաշնակեան է կէմնը երկու տարի
խնամալուց ազգային անտեսական ժողովը և
այդ միջոցին Պատրիարքարանի գանձային գահա-
ր կը կուրով կարգաւորեն և Պատրիարքարանի հե-
նադար պաշտօնականներն իսկ կը փայտէ թէ եր-
բէք այս աստիճան զոհանալութիւն ունեցած
էին:

Քաղաքաւար Միւսկուս — ընկերութեանց առա-
ջին օրին Նորադաշնակեան է կէմնը մեկնեցաւ առ-
ն և ժողովին խնամալ Նորադաշնակեան է կէմնը,
որ տարին մը աւելի քաղաքայ պիտի գտնուի,
յուսակը թէ պարագային ներքին և շուտով առ
մեղ վերադառնալ: Երբ ընկերութիւնը իրենց
միւրկիւր պատրաստեն են նորադաշնակեան է կէմ-
նը, և այս այնպիսի ծնադարձութիւն մ'է, որոյ
համար ինչ ալ բուն գանձաւոր թիւումը անհիւր,
կը կառավարակալ ինքնաշարկները: Նորա-
դաշնակեան է կէմնը մեկն է ժողով
մեր գործը, մասունց և խորհրդոց:
Կրտէնաւ կառավարիկ Միւսկուս լաւա Կ.
Պոլս կանգնած է հետադուր, կը կարծեն որ
կամ համար կամ Կառնի կառավարի պիտի ընա-
րուի: Նա քրիտոնեայ է: Ս. ՕՅԵԿՅԱՆ

Հայկակ